

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

СУХОРАДА В. В., здобувач вищої освіти СВО бакалавр

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ

Вимірювання рівень життя домогосподарств використовується для стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни у межах державної економічної політики з відповідними механізмами та інструментами її реалізації. Зміни, що відбувалися у довоєнний час у споживчій поведінці населення України, були детерміновані як відносно короткотерміновими явищами – економічна криза і відчутне падіння доходів, економічне зростання і поступове зростання рівня життя, так і відносно довготривалими процесами, наприклад, пов'язаними із соціальною сферою – в освіті, науці, охороні здоров'я, культурі, екології та ін. Проблеми у цих галузях соціальної сфери не могли і не можуть вирішуватися швидко й одномоментно. Реформи, які б вплинули на рівень і якість життя та споживчу поведінку і пріоритети, є складними і тривалими у часі.

Вітчизняні науковці наголошували на тому, що «зміни у споживчих характеристиках населення України сьогодні відбуваються з надзвичайно малим часовим лагом, і від кризи до кризи цей лаг звужується» [1, с. 16–17]. Можемо припустити, що на споживчі пріоритети впливають саме короткотермінові явища – економічні кризи, які в сучасних умовах стали відносно частими і не надто тривалими у часі. Тому державна економічна політика як сукупність цілей, принципів, заходів, методів та інструментів

управління економікою країни, її соціально-економічною системою [2] і її важлива складова – соціальна політика – мають бути орієнтовані на підтримання рівня життя переважної більшості населення відповідно до соціальних стандартів, визначених державою, як необхідної умови підтримання соціально-економічної стабільності і безпеки в країні. Соціальна політика спрямована на забезпечення добробуту громадян шляхом надання їм можливості отримувати необхідні матеріальні, культурні і духовні блага; це метод державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ та розбудови відносин між працівниками при їх створенні; вона реалізується через соціальні програми, які базуються на законодавчо-нормативній базі країни, забезпечує розвиток людського потенціалу, покращення інвестиційно-інноваційного клімату в країні, соціальну стабільність у суспільстві [3].

Державні соціальні стандарти – це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій, до яких належать мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Соціальними нормами і нормативами законами країни визначено показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами [4]. Прожитковий мінімум як вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [5], в Україні у 2020, 2021 та прогнозованому 2022 рр. подано у табл. 1 [6].

Слід зазначити, що 18 грудня 2019 р. у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні». Рекомендації із цього питання були опубліковані у «Голосі України» у червні 2020 р. [7]. У тексті Рекомендацій зазначається, що «стан соціальної політики в Україні протягом тривалого періоду свідчить про вразливість і малу ефективність формування системи соціальних стандартів і гарантій на основі прожиткового мінімуму та про використання соціальних стандартів на практиці переважно як інструментів фінансового управління, а не як соціальних орієнтирів».

Таблиця 1

Прожитковий мінімум в Україні на 2020–2022 роки

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
У розрахунку на 1 особу:			
- з 1 січня року (грн.)	2027	2189	2358
- з 1 липня року (грн.)	2118	2288	2464
- з 1 грудня року (грн.)	2189	2358	2530
Для основних соціальних і демографічних груп населення:			
дітей віком до 6 років:			
- з 1 січня року (грн.)	1779	1921	2069
- з 1 липня року (грн.)	1859	2007	2162
- з 1 грудня року (грн.)	1921	2069	2220
дітей віком від 6 до 18 років:			
- з 1 січня року (грн.)	2218	2395	2579
- з 1 липня року (грн.)	2318	2503	2695
- з 1 грудня року (грн.)	2395	2579	2767
працевдатних осіб:			
- з 1 січня року (грн.)	2102	2270	2445
- з 1 липня року (грн.)	2197	2372	2555
- з 1 грудня року (грн.)	2270	2445	2623
осіб, які втратили працевдатність:			
- з 1 січня року (грн.)	1638	1769	1905
- з 1 липня року (грн.)	1712	1849	1991
- з 1 грудня року (грн.)	1769	1905	2044

За оцінками МОП, замороження розміру прожиткового мінімуму у 2014–2015 рр. завдало суттєвого негативного впливу на стан системи соціального захисту як засобу скорочення бідності, нерівності, попередження маргіналізації та соціальної ізоляції [7]. Дані рис. 1 свідчать,

що упродовж тривалого часу сформувалася суттєва різниця між розмірами фактичних показників і офіційно затвердженого прожиткового мінімуму.

Динаміку таких високих темпів збільшення розриву між розмірами фактичного та законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у Парламенті пояснюють використанням важелів стримування всупереч об'єктивним показникам вартості життя та інфляційних змін реальних споживчих цін на найчастіше вживані переважною більшістю населення країни продукти харчування і товари [7].

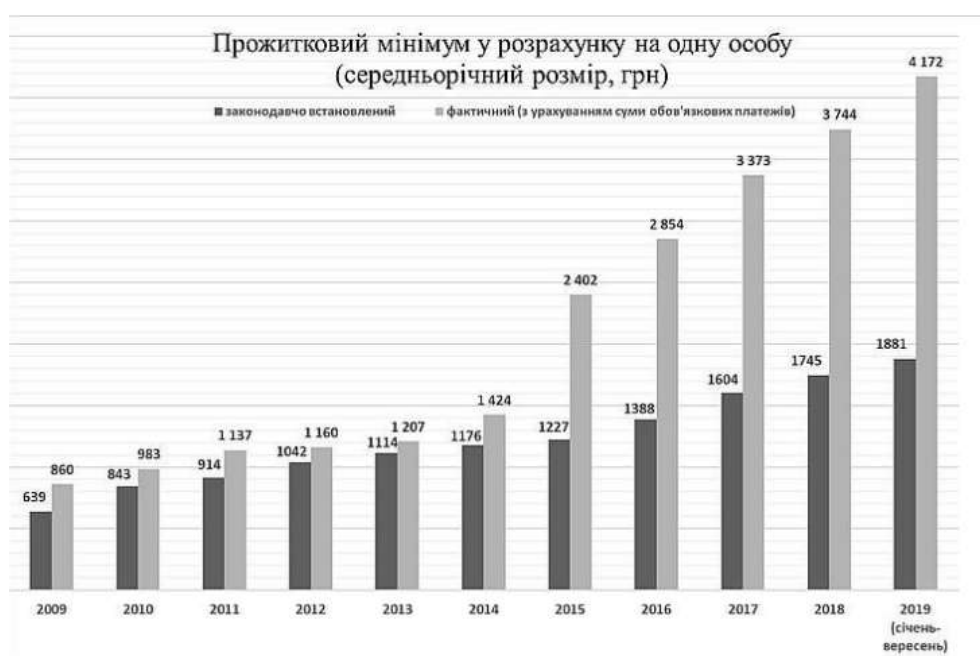

Рис. 1. Прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу [7]

Ця теза є непрямим підтвердженням низького рівня життя населення з огляду на суттєву частку витрат на продукти харчування у структурі витрат домогосподарств України (рис. 2). Парламентом було визначено напрями щодо удосконалення методу розрахунку прожиткового мінімуму.

Вважаємо, що у руслі економічної і соціальної політики необхідне комплексне вирішення проблем, пов'язаних з рівнем і якістю життя населення України у сторону їх підвищення і стабілізації. Особливо актуальним і нагальним стабілізація рівня і якості життя є у період

воєнного стану і повоєнний період. Це стосується таких напрямів державної соціально-економічної політики: забезпечення продуктивною зайнятістю у тилових регіонах, гарантування виплат населенню від зайнятості (а у разі втрати роботи від воєнних дій на території – підтримуючих виплат) і державного соціального страхування; забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця перебування/проживання, забезпечення внутрішньо переміщених осіб життєво необхідними економічними і соціальними благами.

Структура сукупних витрат											
Structure of total expenditure											
(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя/excluding the temporarily occupied territories the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol)											
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків/percent										
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8
в тому числі											
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7	5,6	5,5	5,4	5,5	4,8
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	17,0	15,2	14,6	14,4
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7	2,0	2,1	1,8	2,2
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6	3,7	3,7	4,8	4,0
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3	2,4	2,6	2,8	3,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,6	1,8	1,6	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2	2,3	2,4	2,6	1,6
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	2,7	2,6	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7	8,6
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг</i>	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2	14,7	15,4	13,9	13,0	12,9

Рис. 2. Структура сукупних витрат домогосподарств (1999–2020 рр.) [8]

Такі заходи сприятимуть задоволенню базових потреб домогосподарств, але стануть економічною опорою для фізичного виживання в умовах війни. У подальшому, з метою зміни споживчих пріоритетів домогосподарств України за рахунок підвищення рівня життя населення, потрібна буде системна робота органів влади загальнодержавного і місцевого рівнів з реалізації комплексних програм соціально-економічного розвитку країни і регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія / Л. М. Черенько. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.
2. Москаленко О. Економічна політика держави як інструмент реалізації стратегічних цілей економічного розвитку. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/15469/1/Москаленко%20O..pdf>
3. Бондаренко С. М. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf
4. Міністерство соціальної політики України. Соціальні стандарти. Державні соціальні стандарти. URL : <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>
5. Закон України «Про прожитковий мінімум». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
6. Міністерство фінансів України доводить до відома прогностичні показники на 2020–2022 рр. URL : <https://www.apteka.ua/article/514869>
7. Про рекомендації парламентським слуханням на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні». URL : <http://www.golos.com.ua/article/331434>
8. Державний комітет статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/ssv/arh_ssv_u.htm